

КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС

УДК 93. 94: 32.019.5

<https://doi.org/10.46869/2707-6776-2021-14-7>

Чекаленко Л.Д.

<https://orcid.org/0000-0002-2819-9424>

ПУБЛІЧНА ІСТОРІЯ: НОВЕ ВІДКРИТТЯ ЧИ ПРИЗАБУТА ДАВНІСТЬ?

Для відповіді на винесене у назву статті питання, що таке публічна історія, звернемося до її витоків. Історія як академічна дисципліна, котру викладають у вищих навчальних закладах, є порівняно новою сферою знань. Поява академічної історії у XIX ст., яку нині називають офіційною, була пов'язана з відокремленням історії від інших наукових напрямів. Тоді вважалося, що без фахової історичної освіти не можна бути ерудованою та інтелігентною людиною, до того ж об'єктивно і правдиво розповісти про минуле. В іншому випадку ці розповіді нагадували б міфи й казки.

Із часом історія поступово стає науковою дисципліною, а також – ідеологічною наукою, оскільки її першочерговим завданням під час швидкого калейдоскопу змін різноманітних політичних режимів було виховувати ідеологічно підкуті професійні кадри для державного будівництва. Отже, історична наука сформувалась у період творення національних держав і утверджувала національну ідентичність різних соціальних та етнічних груп, що становили одну націю. Що спонукало новітню історію звернутися до людини, як об'єкта дослідження? На наше переконання, інтерес до людини – феномену будь-якої цивілізації існував ще з еллінських часів, а в епоху авторитаризму і тоталітаризму змінився інтересом до влади і сили. Саме така зміна, на жаль, призвела до трагічних наслідків Першої і Другої світових війн.

Непомірно важка ноша трагедій Другої світової війни і поява нових загроз світовій безпеці вже в біполярний період змусили два протилежні ідеологічні табори діяти розуміння необхідності діалогу, пошуку точок дотику і віднайдення консенсусу у миробудівництві. Розпочався Хельсінкський процес, поглибилось співробітництво США-СРСР у стратегічних галузях: космосі та високих технологіях. Посилились важелі безпеки, а в європейському вимірі утворилася регіональна безпекова структура Рада з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ/ОБСЄ).

Цивілізаційний обмін сприяв зростанню освіченості населення, поглибленню інтелектуальної складової суспільства. В центрі держави та історії поставала людина розумна – Homo Sapiens, яка відчула свою значущість для світу, історії і майбутнього. Світові війни змусили істориків переосмислити сенс буття, його крихкість та вразливість. А глибока політична, економічна та соціальна світова криза 1970-х рр. привернула увагу історичної науки до людини. З'явилися усна історія, нова соціальна історія, публічна історія тощо. Філософські і соціальні науки почали вивчати окремі соціальні групи – жінок, релігійні спільноти, робітничу та студентську молодь тощо. Із зростанням інтересу до людини поглибився інтерес до історії, як вона є, без прикрас і штучної гіперболізації, до історії звичайних людей і місцин.

Ключові слова: офіційна історія, публічна історія, розвиток, криза 1970 р., демократизація історичної науки

Постановка проблеми. Звернення до суті публічної історії не є випадковим. Останніми роками ця ідея подається як відкриття і «ноу-хау» (англ. – know-how) XXI ст., хоча про таке явище – як дослідження минулого і сучасного

спільноти/публічності і через джерела спільноти, які є об'єктивними реаліями, у науковому товаристві йшлося вже не перше століття. Хоча, зазвичай, дослідники не виокремлювали публічну історію, як і все інше публічне (публічну політику, публічну пам'ять, публічну думку, поведінку, публічні прояви тощо) у щось виняткове – інше поза існуючими напрямками досліджень гуманітарних наук. Розглядали все публічне як додатковий механізм, додатковий шлях і додаткове джерело для розв'язання наукових і аналітичних завдань, для написання історії людства і всього що є навколо нас, викладення історичних подій із застосуванням різноманітних інструментів публічного набору.

Для розгляду будь якого явища необхідно визначитись із уживаними поняттями. Отже, публічна історія за визначенням Оксфордського видання, – це використання історичних навичок та методів поза традиційною академічною сферою історії. Або способи, якими транслюється (передається) професійне знання про минуле [1].

Публічні історики використовують свою підготовку для задоволення потреб громади – громадськості – чи ця громада визначається як місто, квартал, бізнес чи історичне суспільство. Саме аудиторія відрізняє роботу публічного історика. Водночас до сфер публічної історії включені: державна політика та аналіз політики; федеральна, державна та місцева історія; збереження історії; усна історія; музейно-історичне управління; служби документації та інформації; корпоративна біографія; виставки, інтерпретація та залучення громадськості та публічна історія [2].

Як бачимо – доволі широке охоплення сфер і питань, якими може перейматися публічна історія. Хоча явище публічної історії як освітній напрям, і як історична сфера, стає все більш популярним, однак кінцевого визначення цього поняття важко знати, та й ставлення до публічної історії у наукових і політичних колах не є однозначним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики публічної історії розвивалися за кількома напрямками, що пов'язані з європейськими та американськими системами освіти. Одними з першопроходців в цій царині були представники американської школи – **Рой Розенцвейг і Давід Телен** [3], які, використовуючи різноманітні методи збирання інформації, зокрема і телефонне опитування, дослідили ставлення американського суспільства до свого минулого і до минулого країни. Спираючись на отримані дані, поділили всіх опитуваних на соціальні групи і одержали більш-менш об'єктивну картину оцінки сучасним поколінням американців минулих подій. Німецький політик і учений **Майкл Фріш**, що вивчав усну, документальну і публічну історію, дійшов висновку про те, що публічна історія — це спільне виробництво історичного знання і є полем поділеної влади (shared authority). Коли історик виступає в ролі експерта, він не виробляє і не транслює знання самотійно, а робить таке разом з аудиторією [4].

У книзі європейських дослідників *«Публічна історія сьогодні. Люди та їх минуле»* [5] автори аналізують систему передачі знань про минуле і процес сприйняття такої інформації різними соціальними групами. Водночас досліджують механізми формування пам'яті через різноманітні матеріальні об'єкти. Професор Манчестерського університету *Джером де Гру* дослідив способи презентації минулого у сучасному просторі і дійшов висновку, що «публічна історія – це не (окрема) навчальна дисципліна» [6].

У публікаціях початку нового тисячоліття зарубіжні автори розкривають новітні тенденції в публічній історії: популяризація романів на історичну тематику та їх використання в професійній історичній освіті; опанування навичками відео зйомки, робота в якості відео редакторів для підготовки якісних документальних фільмів; опанування питаннями комерціалізації історії та її взаємодії з бізнесом; вивчають правову сторону історичних практик, а також розкривають проблемне або травматичне минуле.

Європейські дослідники також поєднують можливості офіційної історії з публічною історією. Президент Міжнародної федерації публічної історії (International Federation for Public History) професор *Томас Кавен* і президент Італійської асоціації публічної історії (Italian Association of Public History) *Серж Нуаре* досліджують сутність «глокалізації» публічної історії, тобто йдеться про тематику і практику взаємодії істориків з різними аудиторіями, що є специфічним для різних географічних регіонів. Так, наприклад, вивчаючи проблемне майбутнє, пропонують обговорити питання Другої світової війни, історію работоргівлі, в'язниць і концтаборів тощо.

Також зазначимо, що *проф. Томас Кавен* вважає, що основні відмінності між традиційною історією та публічною історією полягають у взаємодії та співпраці історій. *«Як традиційна, так і публічна історія покладаються на дослідження, архіви та джерела, але публічна історія передбачає спілкування з великою аудиторією та співпрацю з істориками та не істориками для збирання та розповсюдження історичної інформації серед громадськості»* [7]. Саме такого погляду дотримується і авторка цієї статті.

Привертають увагу і роботи професора *Йорна Рюсена* – метра історичної культури і публічної історії, який стверджує, що *«підручник є найважливішим засобом викладання історії»* і досі отримує широке схвалення. Навіть якщо педагогічна та дидактична мода також приходить і зникає, і ця концепція коливається протягом десятиліть між загальними поданнями без робочих матеріалів, некоментованим викладом джерел або комбінованим навчанням та робочим зошитом, шкільний підручник історії як засіб залишається в основному недоторканим, хоча альтернатив стає все більше [8].

Оскільки публічна історія передбачає прозорість і відкритість, міжнародна спільнота, об'єднана у Міжнародну федерацію з публічної історії, створила електронний журнал Public History Weekly, де дослідники публікують різноманітні статті на згадану тематику. На таку інформацію відгукнулися у

2015 р. історики Московської школи соціальних та економічних наук, відкривши Портал публічної історії. Водночас зазначимо, що переважна більшість російських гуманітаріїв не переймаються закордонною популярністю публічної історії, стверджують, що публічна історія не є самостійним продуктом із власною, притаманною тільки їй методологією, і що вона запозичує методологічні зразки у суміжних галузях. У науковому середовищі існують і більш радикальні оцінки публічної історії, як, наприклад, висновок про те, що публічна історія «є не науковою дисципліною, а скоріше професією, в якій професіоналізм передбачає знання історії (історичну освіту) плюс оволодіння практиками роботи з громадськими групами та організаціями» [9].

Поява публічної історії, на думку поміркованих аналітиків пострадянських держав, пов'язана із намаганням істориків віднайти у суспільному середовищі союзників та однодумців, тобто охопити ту частину суспільства, з якою можна розпочати діалог. Отже, в науковій та освітній практиці держав пострадянського простору публічна історія ще не знайшла відповідного відгуку і застосування.

Виокремлення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Зарубіжна історіографія доволі повно розкриває досліджувану тему. Однак вітчизняні гуманітарії поки не приділяли поглибленої уваги цій складовій історичної науки, не досліджували витоки, етапи становлення і сучасного стану публічної історії. Зазначені прогалини авторка намагалася висвітлити у запропонованій статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Американська система освіти, за визнанням практично всіх наукових шкіл, є альма-матер публічної історії. При цьому всі характеристики якості американського навчання підкреслюють одну з найвагоміших переваг системи освіти у США – її дивовижну гнучкість, яка надає можливість поєднати широту інтересів з отриманням глибоких знань і вузької, часом унікальної спеціалізації.

На відміну від освітніх систем більшості інших країн, освіта у США значною мірою децентралізована. Це означає, що ні федеральний уряд, ні Департамент освіти Сполучених Штатів не беруть участі у визначенні навчальних програм або освітніх стандартів, не кажучи вже про те, що вони не формують викладацькі колективи та не призначають керівників шкіл та коледжів. Водночас, щодо контролю освітнього процесу навчальних закладів, ступеня їх відповідності сучасним вимогам, професійного рівня викладацького складу, а також рівня дипломів, сертифікатів тощо, – то фактичний контроль за цією сферою у США покладено на розгалужену систему акредитації.

До зазначеного додамо, що американські виші теж можна назвати нестандартними, адже у розвиток освіти вкладають кошти різні зацікавлені монополії і значний обсяг допомоги спрямовується на науково-дослідну роботу. Все почалося з традиції, коли наприкінці XIX ст. відомі особистості стали

перераховувати кошти на дослідження, піднявши таким чином престиж університетів до небувалого рівня: наприклад, Рокфеллери – Чиказькому університету, мільйонери Стенфорд – Стенфордському університету та ін. Таким чином вищі навчальні заклади перетворилися на дослідницькі центри, які встановили контакти з промисловістю, банківською сферою, іншими освітніми центрами всього світу. Така система виявилася виправданою – нині американські вищі незмінно входять до п'ятірки найкращих навчальних закладів світу і є постійними учасниками топ-5, як Массачусетський технологічний інститут, Стенфорд і Гарвард.

Освітня структура кожного штату США по-своєму унікальна. Кожен штат має право визначати її самостійно в залежності від власних потреб. Головне, щоб дотримувалися основні принципи: самоврядування, самофінансування та інші допустимі самостійні дії. На практиці це означає, що комітети окремих штатів розробляють регіональну шкільну політику, встановлюють обов'язкові стандарти навчальних програм, розподіляють асигнування між шкільними округами, визначають кваліфікаційні вимоги для викладачів, займаються матеріально-технічним забезпеченням шкіл. Так, основні питання зосереджені в компетенції штатів – чому вчити, хто і за яку плату вчить, як оцінювати і переводити учня в черговий клас, за яких умов вручати свідоцтво про освіту, якими користуватися підручниками. Слід зазначити, що ідея місцевого самоврядування школи визначена як основна і надзвичайно важлива для нації. Уряд США може впливати на питання освіти лише побічно, шляхом рекомендацій та фінансування тих чи тих освітніх програм.

Водночас, віддаючи належне плюсам публічної історії, американські експерти послідовно розглядають особливості і сутність цієї освітньої сфери, розкривають як позитивні, так і негативні сторони цього явища. Переважно заперечуючи аргументи європейських дослідників, що все частіше критикують методологію викладання і саму систему публічної історії. Хоча позитивно відгукуються про переваги останньої щодо меншої витратності, простішого сприйняття і зрозуміння. Нашу думку, одним з переконливих аргументів стосовно можливої недосконалої публічної сфери освіти є те, що з понад 6000 вишів Сполучених Штатів лише 130 впровадили дисципліни публічної історії до навчальних програм [10].

Український наратив щодо публічної історії відрізняється як від європейських, так і від американських підходів. В американському варіанті одразу звертаємо увагу на широке приватне фінансування освітніх проєктів, а в європейському спостерігається обережне ставлення до американського ноу-хау публічної історії і всього, що з нею пов'язано.

Деякі українські дослідники схвально відгукуються про роль публічної історії, оскільки її покликання – відповідати на запити суспільства, говорити на теми, актуальні для конкретних регіонів на кшталт: продукти нашої роботи

будуть зрозумілі людям, які тут живуть, навіть якщо вони не цікавляться історією загалом.

Однак, розвиток сфери публічної історії вимагає глибоких економічних змін у країні, які дозволять залучити значні інвестиції до музейної сфери, історичного туризму, історичних ЗМІ та ін. На думку вітчизняних істориків, системної політики за роки незалежності було дуже мало: створення Інституту національної пам'яті та ініціативи щодо Голодомору. Але не завжди вони були вдалимими. «Ми запозичували якісь зразки з Заходу, але не найкращі. У результаті нові інституції не завжди працювали добре. З іншого боку, така увага до публічних історичних ініціатив має свою небезпеку – інструменталізацію в політичній боротьбі та комерціалізацію. Прикладом останньої тенденції може бути історичний туризм, коли люди починають сприймати все, як розвагу» [11].

Хто розповсюджував публічну історію в США? До впровадження публічної історії (Public history) в систему вищої освіти США студентський рух, як форма молодіжного спротиву, розвивався паралельно з посиленням інтересу до публічності з 1930-х рр. через діяльність «Американського молодіжного конгресу» (Вашингтон). Ця організація, що була активно підтримана у той час першою леді Елеонорою Рузвельт, лобювала демократизацію американського суспільства і просування молодіжних програм через конгрес США. Декілька політизованих молодіжних організацій, що утворилися в 1960-ті рр. – «Студенти за демократичне суспільство» або «Вивільнення молоді», впритул розглядали освітні питання, намагаючись впливати на систему і механізми університетської освіти, вимагаючи, наприклад, скасувати державні освітні програми, поширити студентські права, інтегрувати публічні школи в США. Зіткнення з поліцією, розстріл студентів Кентського та Джексонівського університетів, викликали молодіжні марші протестів по всій Америці і походи на Білий дім. Радикалізація студентського руху збіглася у часі з глибокою економічною кризою, що охопила європейський та американський континенти, призвела до впровадження різними американськими президентами низки освітніх реформ.

Економічна криза супроводжувалась закономірною відлигою в політичній і гуманітарній сфері. Два протилежні ідеологічні табори холодної війни СРСР – США пішли на поступки, знайшли деякі компроміси, дозволити створити безпекову європейську структуру Нараду з безпеки і співробітництва в Європі, відкрили завісу культурних обмінів і гуманітарних контактів. Хоча таке потепління тривало не досить довго, однак ситуація, що склалася, як відкрите вікно тимчасових можливостей, запустило західні інформаційні потоки на Схід, в протилежний ще вчора ворожий, соціалістичний табір, тим самим демократизуючи і радянське суспільство. Це одне із спостережень наслідків кризового стану 1970-х рр.

З іншого погляду, хаотичний пошук важелів виходу з кризи у США призвів до традиційного згортання фінансування здавалось би не актуальних на той час

галузей. У даному випадку ними виявилися за визначенням американського керівництва освітня сфера і, зокрема, її гуманітарна складова. Наукові дослідження і освітні проекти технічних і природничих наук були стратегічно необхідними для реалізації планів все ще триваючої холодної війни.

Історики, філологи, літератори та інші гуманітарії несподівано стали зайвими «нахлібниками», що не виробляють матеріальних цінностей. Їх масово звільняли з роботи. Безробіття в США в ті роки сягнуло 9%, і серед тих відсотків саме інтелігенція складала чималу частку. Кандидати та доктори наук виявились не потрібними навіть шкільній освіті. Водночас вони були зайвими і в історичних об'єднаннях, музеях, архівах та інших установах, до яких залучали тільки в якості консультантів. Влада намагалась їх працевлаштувати в екскурсійних бюро, регіональних дослідницьких центрах місцевої історії і краєзнавства, в спеціальних установах, що вивчали історію науки, релігії, мистецтва.

Публічна історія як професійний навчальний напрям була запроваджена тільки у 1976 році в США, потім Канаді та Австралії. За ініціативи історика **Р. Келлі в Університеті Санта-Барбара, США** вперше реалізували бакалаврську програму за спеціальністю «Публічна історія». Кілька магістерських програм у цій царині навчання нині існують і в Європі. У 1978 р. в США заснували перший професійний журнал *The Public Historian*. У 1979 р. створили Національну раду США з публічної історії, яка щорічно вручає Меморіальну премію Роберта Келлі за «видатні досягнення в діяльності, що веде до підвищення значення історії в житті окремих людей за межами академічної спільноти». Діяльність Національної ради з питань публічної історії в США позначилась появою її офіційного друкованого органу – журналу «Громадський історик».

Американський «Рух публічної історії» набув популярності та впливу завдяки впровадженню в університетські освітні програми прикладних навчальних курсів із публічної історії. **Поступово публічна історія в США стає академічною дисципліною, оскільки (*sic!* – Л.Ч.) інші історичні дисципліни цього списку було знищено.** Серед них – історіографію, джерелознавство, педагогіку, архівознавство, музеєзнавство, історіософію, історію мистецтва, що складалася з історії музики, живопису, графіки, монументального та образотворчого мистецтва тощо; палеонтологію, палеографію, краєзнавство, народознавство, етнознавство, навіть археологію тощо.

Із ліквідацією в США такого широкого переліку згаданих вище навчальних дисциплін, доволі скоро країна зіткнулася з іншою проблемою – нестачею фахівців знищених вузьких спеціалізацій. Саме цю прогалину вирішили подолати шляхом об'єднання цих вузьких напрямів у широкий загальний публічної історії.

Поза тим, від історії відокремилися міжнародні напрями історичної науки: дипломатія, дипломатична й консульська служби, міжнародні економічні відносини, міжнародна інформація, міжнародний бізнес, економічна дипломатія, військова дипломатія, морська дипломатія, дипломатичні документи, дипломатичний протокол та етикет тощо.

Публічна історія ХХІ ст. включена до освітніх програм багатьох вищих навчальних закладів. Таке ми спостерігаємо в Канаді та США, в Австралії, Китаї, Німеччині, Індії, Ірландії, Новій Зеландії й Сполученому Королівстві. Через впровадження широкої рекламної діяльності та нав'язливу агітацію політикуму напередодні і під час виборчого процесу дехто, переважно в Європі, сприймає публічну історію як своєрідну складову іміджування.

Водночас на Американському континенті досягнення й методи публічної історії враховують під час ухвалення політичних рішень, у громадських обговореннях, а в публічних службах США та Канади було уведено нову посаду – історичний дослідник.

Публічна історія порівняно з академічною, як стверджується зарубіжними колегами, має багато переваг: 1) не претендує на додаткові ресурси, а живиться з місцевих бюджетів; 2) не потребує витрат на приміщення, на специфічне обладнання, на роздаткові матеріали. Хоча не із всіма цими положеннями можна погодитись. Тобто для опанування цією цариною не потрібні написані тексти, видання мільйонними накладами підручників тощо. І що для її відтворення достатньо бачити, чути, сприймати, переживати, милуватися й дискутувати. Хоча щодо роздаткових матеріалів, передачі відповідної інформації, системи навчання: думати, порівнювати й аналізувати виникають професійні питання.

Поява публічної історії в Австралії та Великій Британії хоча й спостерігалась наприкінці 1970-х рр., але була пов'язана із захистом культурної спадщини. Стосовно Австралії – перш за все з постколоніальним осмисленням свого власного минулого. Однак інституційне оформлення публічної історії в цих країнах відбулося значно пізніше: журнал «Public History Review» в Австралії видається з 1992 р., а у Великій Британії «History Workshop Journal» тільки з 1995 р.

У становленні дотичної історії в ФРН у 1970-х рр. важливу роль відіграв Новий історичний рух (Neue Geschichtsbewegung), що народився як і у США поза університетськими аудиторіями. Кредо цього руху стала локальність, конкретність і соціальні групи, а гаслом: «Копай, де стоїш» («Grabe, wo du stehst») *Свена Ліндквіста*. Це означало, що кожна особа може стати істориком свого місця, де народилась, виросла й мешкає. Так з'явився попит на історію «з долу», а не «згори». Інший напрям інтересу німецького суспільства до історії сформувався навколо усних свідчень, що викликало появу живого свідка або свідка подій (Zeitzeuge). Концепція «Свідка подій» із застосуванням ЗМІ була широко впроваджена в музейні уроки минулого [12]. Такий підхід легалізував

усні свідчення в якості історичного джерела, а також вивів історію за стіни академічних установ в публічне середовище, де кожен може працювати з історичним матеріалом, збираючи свідчення очевидців.

На відміну від США в європейських дослідницьких центрах і вишах, колишніх радянських освітніх закладах, зокрема і в Україні, всі ліквідовані американцями складові історичної науки були збережені. В нашій державі паралельно діють як класичні складові історичного пізнання та навчання, так і новостворені публічно-історичні напрями, нерідко дублюючи одне одного.

Для підкріплення відповідної інформації щодо європейців пригадаємо навчальні програми Болонського університету (Італія) – давнього за роками і провідного за сучасними освітніми системами навчального закладу, який став взірцем для європейської освітньої спільноти. 21 вересня 2011 р. **Велику хартію університетів (Болонську хартію) підписав і Київський національний університет імені Тараса Шевченка.**

Болонський університет – творець і впроваджувач Болонської системи освіти, в якій беруть участь понад 80 провідних університетів світу. В Болонському університеті вчилися особистості світової слави: Данте Алігьєрі, Адам Міцкевич, Юрій Дрогобич з України, який – пишаймося – був обраний ректором університету, Микола Коперник та інші.

Варто навести перелік факультетів гуманітарних наук Болонського університету, не враховуючи бізнес, економіку, а також дослідницькі центри та інститути. І поради за італійських студентів: у Болонському університеті 16 факультетів, які так чи інакше пов'язані з історичними науками: факультет архітектури (Dipartimento di Architettura); факультет культурної спадщини (Dipartimento di Beni culturali); факультет мистецтва (Dipartimento di Delle Arti); факультет класичної філології та італіаністики (Dipartimento di Filologia classica e Italianistica); факультет філософії та зв'язку (Dipartimento di Filosofia e Comunicazione); факультет інформатики – наука та інженерія (Dipartimento di Informatica – Scienza e Ingegneria); факультет усного та письмового перекладу (Dipartimento di Interpretazione e Traduzione); факультет мови, літератури та сучасної культури (Dipartimento di Lingue, Letterature e Culture moderne); факультет психології (Dipartimento di Psicologia); факультет освітніх наук імені Джованні Марія Бертін (Dipartimento di Scienze dell'Educazione "Giovanni Maria

Bertin”); факультет юридичних наук (Dipartimento di Scienze giuridiche); факультет наук з якості життя (Dipartimento di Scienze per la Qualità della Vita); факультет політичних та соціальних наук (Dipartimento di Scienze politiche e sociali); факультет статистичних наук імені Паоло Фортунаті (Dipartimento di Scienze statistiche «Paolo Fortunati»); факультет соціології і господарського права (Dipartimento di Sociologia e Diritto dell’Economia); факультет історії культури цивілізації (Dipartimento di Storia Culture Civiltà) [13].

Важко погодитись з критиками класичної системи освіти, які піддають нападкам всі підручники з гуманітарних – зокрема історичних наук, заявляючи, що вони написані «придуманною мовою», насичені «незрозумілими термінами» тощо. Деякі наші інтелектуали намагаються нав’язати освітянській спільноті начебто нові тенденції, нові схеми навчання, «нову» перекручену мову. Таке, на жаль, масово тиражується і розповсюджується серед викладачів і студентів та подається як ноу-хау, як відкриття і як істина. В одній такій статті читаємо: «Примордіалістична концепція нації, яка набула майже повсюдного поширення...» [14]. Шановні інтелектуали! Хіба важко зазирнути до словника й віднайти відповідний аналог цьому слову: «primordial» – англ. «споконвічний», «попередній». Отже, можна було написати «Попередній досвід нації...», чи не так? І таких прикладів можна наводити десятками...

Однією з причин появи «нового» називають низьку якість попередніх історичних видань: підручників і книжок. «Мова, якою були написані історичні монографії чи статті, була незрозумілою для звичайних людей. Адже пересічна людина часто не буде читати наукової книжки на кількасот сторінок, у якій є багато посилань, термінів та незрозумілих їй понять» [14].

Виникає питання: а кого сучасні інтелектуали називають «звичайними» людьми? А ще українців називають «пересічними» громадянами, свідомо чи несвідомо принижуючи нашу, і зокрема мою, гідність. Наводимо й інші приклади начебто з публічної історії, щодо викладання «очищеною» «модерною» мовою, яку нам нав’язують. Прочитайте, будь ласка, уважно та здогадайтеся, про що це написано: «Зіткнення з конкуруючими інтерпретаціями дозволяє досягти диференційованого розуміння історичної дійсності». Або: «Поштовх до дешифрування може даватися завдяки усвідомленню медіальної форми передачі історичних наративів». «У транснаціональних контекстах особливого значення набуває ретельно отрефлексоване звернення до історії».

Студентська свідомість не є підготовленою до цих «нововведень», тому ковтає їх без розбору й без заперечень, оскільки іншого їй не дано. Нині в освітню систему додаються примітивні тести, що не передбачають аналізування і розраховані на нижче середній показник інтелекту (*IQ* – *АЙ-КЬЮ*) – показник інтелектуального розвитку підлітка [15].

Ознаки падіння рівня освіти вже жорстко стукають у двері колись славетних українських університетів. Подивіться в європейському рейтингу – які університети за конкурсом посідають гідні місця? Чи тривожить нині

професійну освітню школу України різке падіння міжнародних рейтингів наших провідних вишів? Навіть Київський національний університет імені Тараса Шевченка посів десь 541-547 місце [16]. Хиба можна назвати таку ситуацію прийнятною?

Роздуми і висновки. Яка ж система освіти є інноваційною в умовах ХХІ століття: європейська чи американська? Європейська освітня система доволі обережно ставиться до поза континентальних «новинок» в освіті: береже своє, типове для кожної європейської культури – національне, що захищає код кожної нації та плекає історичні й культурні цінності. Нагадаємо: система освіти в Європі, що сформувалася з давньогрецьких, римських, візантійських шкіл і зросла на засадах епохи Відродження, Просвітництва, Нової ери і Нового часу, – значно відрізнялась та відрізняється й нині від американської освітньої системи. Європейська система, з якої бере початок освіта України, корінням вросла у прадавні гуманістичні основи: еллінську філософію, людські цінності Відродження, гуманізм Просвітництва... Отже, освітня система України, на нашу думку, є глибшою, ширшою і духовнішою.

Публічна історія – відносно нова галузь знання, в межах якої намагаємось зрозуміти, як історія може функціонувати за фасадами академічних інституцій. Нині значна увага приділяється репрезентаціям історії в публічній сфері, тобто в масовій культурі та медіа, мистецтві, кіно, літературі, музеях, урбаністиці тощо. Нині перед дослідниками постають непрості питання, пов'язані з прийнятними уявленнями та важко зсувними традиціями. З іншого боку, необхідно позбутися такої крайності, як довільне трактування минулого. Нам часто не вистачає необхідної інформації (перевірених джерел, документів) для критичного підходу до формування історичних знань, з чим ми стикаємось практично щодня.

Публічна історія, як передбачається, допоможе не тільки отримати сучасні уявлення про те, що таке історичне знання, а й розібратися, як історичне знання функціонує нині в нашій історії, як ці знання використовуються в інтересах різних індивідуальних акторів і колективних соціальних суб'єктів, врешті виявити підстави українських суперечок про історію.

Таким чином, публічна історія насамперед забезпечує права людини на знання. А історичні знання надають можливість опанувати минулим і сучасним, віднайти стрижень власного існування та існування оточуючих, пояснити, здавалося б, непояснювальне зрозумілими і доступними поняттями. Отже, можна припустити, що публічна історія сприятиме формуванню патріотично налаштованих громадян і наблизить нас до розуміння українського коду нації, українського світосприйняття й ідентичності.

Список використаних джерел та літератури

1. The Oxford Handbook of Public History. Edited by James B. Gardner and Paula Hamilton. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199766024001.0001/oxfordhb-9780199766024>

2. What is public history? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://history.louisiana.edu/graduate-studies/masters-public-history/what-public-history>; <https://online.ucpress.edu/tph>.
3. Rosenzweig R., Thelen D. *The Presence of the Past: Popular Uses of History in American Life*. Columbia University Press, 1998. 320 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cup.columbia.edu/book/the-presence-of-the-past/9780231111485>
4. Frisch M. *A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History*. State University of New York Press, 1990. 300 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sunypress.edu/p-766-a-shared-authority.aspx>
5. *Public History Today. People and Their Pasts* / Ed. by Paul Ashton, Hilda Kean. Palgrave Macmillan, 2009. 323 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.amazon.com.au/People-Their-Pasts-Public-History/dp/0230546692>
6. De Groot J. *Consuming History: Historians and Heritage in Contemporary Popular Culture*. Routledge; 2nd edition, 2016. 332 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.amazon.com/Consuming-History-Historians-Heritage-Contemporary/dp/1138905321>
7. Meet Public History Professor Thomas Cauvin. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gradschool.louisiana.edu/blog/meet-public-history-professor-thomas-cauvin>
8. Prof. Jörn Rüsen – Public History Weekly. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://public-history-weekly.degruyter.com/author/joern-ruesen/>
9. Савельева И. Профессиональные историки в «публичной истории» // Новая и новейшая история. – 2014. – № 3. – С. 141-155.
10. Освіта у США. Переваги нестандартних підходів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dec-edu.com/ua/articles/obrazovanie-v-ssha-preimushchestva-nestandardnyh-podhodov>
11. Володимир Склокін. Держава творить національну пам'ять, але забуває про різноманіття спогадів регіонів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/intervyu/2675-volodimir-sklokin-derzhava-tvorit-natsionalnu-pam-yat-ale-zabuvaepro-riznomanittya-spogadiv-regioniv/>
12. Освіта в Німеччині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://proeducationua.com/?gclid=CjwKCAiA4rGCBhAQEiwAelVtiy36vRP4FgCx-MpkiljTmew6yE_hHtFzcAJsRmWf5HiCLrsEST5hFxoCYUQQAvD_BwE
13. Болонський університет (Università di Bologna), м. Болонья (провінція Болонья). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vyvchay.com/universita-di-bologna#programs>
14. Що таке «публічна історія»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://theukrainians.org/shho-take-publichna-istoriya/>
15. Пройти IQ тест українською мовою. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: iq-test.org.ua
16. Світовий рейтинг університетів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52770462>

References

1. Gardner, J., Hamilton, P. (ed.) (2017). *The Oxford Handbook of Public History*. [Online]. Available from: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199766024001.0001/oxfordhb-9780199766024> [In English].
2. *What is public history?* [Online]. Available from: <https://history.louisiana.edu/graduate-studies/masters-public-history/what-public-history>; <https://online.ucpress.edu/tph> [In English].
3. Rosenzweig, R., Thelen, D. (1998). *The Presence of the Past: Popular Uses of History in American Life*. Columbia University Press. [Online]. Available from: <http://cup.columbia.edu/book/the-presence-of-the-past/9780231111485> [In English].
4. Frisch, M. (1990). *A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History*. State University of New York Press. [Online]. Available from:

- <https://www.sunypress.edu/p-766-a-shared-authority.aspx> [In English].
5. Ashton, P., Kean, H. (2009). *Public History Today. People and Their Pasts*. Palgrave Macmillan. [Online]. Available from: <https://www.amazon.com.au/People-Their-Pasts-Public-History/dp/0230546692> [In English].
 6. De Groot, J. (2016). *Consuming History: Historians and Heritage in Contemporary Popular Culture*. Routledge; 2nd edition. [Online]. Available from: <https://www.amazon.com/Consuming-History-Historians-Heritage-Contemporary/dp/1138905321> [In English].
 7. *Meet Public History Professor Thomas Cauvin*. [Online]. Available from: <https://gradschool.louisiana.edu/blog/meet-public-history-professor-thomas-cauvin> [In English].
 8. *Prof. Jörn Rüsen – Public History Weekly*. [Online]. Available from: <https://public-history-weekly.degruyter.com/author/joern-ruesen/> [In English].
 9. Savel'yeva, I. (2014). Professional'nyye istoriki v "publichnoy istorii" [Professional historians in "public history"]. *Novaya i noveyshaya istoriya* [New and Contemporary History], 3, pp. 141-155. [In Russian].
 10. *Osvita u SSHA. Perevahy nestandardnykh pidkhodiv* (2012). [Education in the United States. Advantages of non-standard approaches. [Online]. Available from: <https://dec-edu.com/ua/articles/obrazovanie-v-ssha-preimushchestva-nestandardnyh-podhodov> [In Ukrainian].
 11. Sklokin, V. (2011). *Derzhava tvoryt natsionalnu pamiat, ale zabuvaie pro riznomanittia spohadiv rehioniv* [The State creates the national memory but forgot about the differences of Regions]. [Online]. Available from: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/intervyu/2675-volodimir-sklokin-derzhava-tvorit-natsionalnu-pam-yat-ale-zabuvae-pro-riznomanittya-spogadiv-regioniv/> [In Ukrainian].
 12. *Osvita v Nimechchyni* (2007). [The Education in Germany]. [Online]. Available from: https://proeducationua.com/?gclid=CjwKCAiA4rGCBhAQEiwAelVtiy36vRP4FgCx-MpkiljTMew6yE_hHtFzcAJsRmWf5HiCLrsEST5hFxoCYUQQAvD_BwE [In Ukrainian].
 13. *Bolonskyi universytet* (Università di Bologna) (2020) [University of Bologna]. [Online]. Available from: <https://vyvchay.com/universita-di-bologna#programs> [In Ukrainian].
 14. *Shcho take "publichna istoriya"?* [What is "public history"?]. [Online]. Available from: <https://theukrainians.org/shho-take-publichna-istoriya/> [In Ukrainian].
 15. *Proyty IQ test ukrayins'koyu movoyu* [Take the IQ test in Ukrainian]. [Online]. Available from: iq-test.org.ua [In Ukrainian].
 16. *Svitovyy reytnyh universytetiv* [World ranking of universities]. [Online]. Available from: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52770462> [In Ukrainian].

Чекаленко Л.Д. Публичная история: новое открытие или забытая давность?

Для ответа на вынесенный в название статьи вопрос – что такое публичная история, обратимся к ее истокам. История как академическая дисциплина, которую преподают в высших учебных заведениях, является сравнительно новой областью знаний. Появление академической истории в XIX в., которую сейчас называют официальной, было связано с вычленением истории из целостной сетки научных направлений. Тогда считалось, что без специального исторического образования нельзя быть эрудированным и интеллигентным человеком, к тому же умело, объективно и правдиво рассказывать о прошлом. В противном случае, эти рассказы напоминали бы мифы и сказания.

Со временем история становится научной дисциплиной, а также – идеологической наукой, поскольку ее первоочередной задачей во времена частой смены различных политических режимов было воспитывать идеологически подкованные профессиональные кадры для государственного строительства. Итак, историческая наука сформировалась в период создания национальных государств и утверждала национальную идентичность различных социальных и этнических групп, составляющих одну нацию. Что побудило новейшую историю обратиться к человеку, как объекту исследования? По нашему убеждению, интерес к человеку

– феномена любой цивилизации существовал еще с эллинских времен, а в эпоху авторитаризма и тоталитаризма был заменен интересом к власти и силе. Именно такое изменение, к сожалению, привело к трагическим последствиям Первой и Второй мировых войн.

Непомерно тяжелая ноша трагедий Второй мировой войны и появление новых угроз мировой безопасности уже в биполярный период заставили два противоположных идеологических лагеря прийти к пониманию необходимости диалога, поиска точек соприкосновения и нахождения консенсуса в миростроительстве. Начался Хельсинкский процесс, углубилось сотрудничество США-СССР в стратегических отраслях: космосе и высоких технологиях. Усилились рычаги безопасности, а в европейском измерении образовалась региональная структура безопасности – Совецание по безопасности и сотрудничеству в Европе (СБСЕ/ОБСЕ).

Цивилизационный обмен способствовал росту грамотности населения, углублению интеллектуальной составляющей общества. В центре государства и истории появился разумный человек – *Homo Sapiens*, который понял свою значимость для мира, истории и будущего. Мировые войны заставили историков переосмыслить смысл бытия, его хрупкость и уязвимость. А глубокий политический, экономический и социальный мировой кризис 1970-х гг. привлек внимание исторической науки к человеку. Появились устная история, новая социальная история, публичная история и т.п. Философские и социальные науки начали изучать отдельные социальные группы – женское общество, религиозные сообщества, рабочую и студенческую молодежь и т.п. С возрастанием интереса к человеку углубился интерес к истории, без прикрас и искусственной гиперболизации, к истории обычных людей и территорий.

Ключевые слова: официальная история, публичная история, развитие, кризис 1970 г., демократизация исторической науки.

Chekalenko L. Public History: a New Discovery or a Forgotten Antiquity?

To answer the question of what is public history, let's turn to its origins. The emergence of academic history in the nineteenth century, now called official, was associated with the separation of history from other fields of knowledge. At that time, it was believed that without a professional historical education, it was impossible to be an erudite and intelligent person, and to tell the past objectively and truthfully. Otherwise, these stories would resemble myths and fairy tales.

Over time, history gradually became a scientific discipline, as well as an ideological science, as its primary task during the rapid kaleidoscope of changes in various political regimes was to educate ideologically savvy professionals for state-building. Thus, historical science was formed during the creation of nation-states and affirmed the national identity of different social and ethnic groups that formed one nation. What prompted recent history to approach man as the object of study? In our opinion, interest in man - a phenomenon of any civilization has existed since Hellenic times, and in the era of authoritarianism and totalitarianism has been replaced by interest in power and strength. Such a change, unfortunately, led to the tragic consequences of the First and Second World Wars.

The disproportionately heavy burden of the tragedies of the Second World War and the emergence of new threats to world security in the bipolar period forced two opposing ideological camps to understand the need for dialogue, finding common ground and finding consensus in peace building. The Helsinki process began, and cooperation between the United States and the Soviet Union deepened in strategic areas: space and high technology. Security levers have been strengthened, and a regional security structure, the Conference on Security and Co-operation in Europe (OSCE / OSCE), has been established in the European dimension.

*Civilizational exchange contributed to the growth of education of the population, the deepening of the intellectual component of society. At the center of the state and history was an intelligent man – *Homo Sapiens*, who felt his significance for the world, history and the future. World wars have forced historians to rethink the meaning of life, its fragility and vulnerability. And the deep political,*

economic, and social world crisis of the 1970s drew the attention of historical science to the person. Oral history, new social history, public history, etc. appeared. The philosophical and social sciences began to study individual social groups – women's society, religious communities, working and student youth, etc. With the growth of interest in the person, the interest in history as it is, without ornaments and artificial exaggerations, the history of ordinary people and places, increased.

Keywords: *official history, public history, development, crisis of the 1970s, democratization of historical science.*